

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Державної служби якості
освіти України
03.07.2024 № 01-10/211

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА
за вальдорфською педагогікою
базова середня освіта, адаптаційний цикл
(5–6 класи)

Автори-упорядники:

МЕЗЕНЦЕВА Олена Іванівна, кандидат педагогічних наук, методист Асоціації вальдорфських ініціатив в Україні.

КОСЕНКО Данило Юрійович, кандидат мистецтвознавства, консультант з вальдорфської педагогіки, органічної архітектури та мистецтва; завідувач кафедри дизайну інтер'єру і меблів Київського національного університету технологій і дизайну.

Вступ

Освітня програма *адаптаційного циклу базової середньої освіти (5–6 класи)* за вальдорфською педагогікою (далі – Вальдорфська освітня програма) розроблена відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, враховуючи «Основні характеристики (критерії) вальдорфської освіти», визначені Internationale Konferenz der Waldorfpädagogischen Bewegung (Haager Kreis) (Міжнародна Рада Вальдорфської освіти (Гаазьке Коло)).

Вальдорфська освітня програма визначає:

- ідейні засади та принципи діяльності закладів освіти, що працюють за вальдорфською педагогікою;
- вимоги до осіб, які можуть розпочинати здобуття базової середньої освіти за вальдорфською педагогікою;
- форми організації освітнього процесу;
- загальний обсяг навчального навантаження та орієнтовна тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін;
- очікувані результати навчання здобувачів освіти;
- форми спостереження за навчальним поступом учнів та оцінювання цього поступу;
- навчальний план для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою, що працюють за вальдорфською педагогікою;
- перелік навчальних програм базової середньої освіти для закладів загальної середньої освіти, що працюють за вальдорфською педагогікою.

Ідейні засади

Вальдорфська педагогіка – гуманістична система навчання та виховання дитини, створена на початку 20 століття, на сьогодні є загальновизнаною та динамічно розвивається в усьому світі. Вальдорфська школа як практична реалізація імпульсів духовно-наукового людинознавства – антропософії Рудольфа Штайнера – будується на концепції, у центрі якої стоять ідеї про сутність людини, про закони розвитку людини та суспільства в цілому. Засновуючись на антропософському уявленні про людину як істоту, яка є не тільки продуктом спадкових факторів та впливу середовища, а істоту, що визначається насамперед індивідуальним духовним принципом, особистим «Я», вальдорфська педагогіка вбачає *сутність освітнього процесу* не тільки в передачі соціального досвіду дорослими та засвоєння його дітьми, а, головним чином, у всебічному розвитку, відповідно внутрішнім потребам особистості на різних вікових етапах, через гармонійне поєднання та вдосконалення мисленнєвих, емоційних і вольових функцій у процесі пізнавального та емоційно-вольового опрацювання навчального матеріалу. Учень / учениця Вальдорфської школи не просто сприймає матеріал на когнітивному рівні, а й переживає його в особистісному, концептуальному плані. Ідея «співпереживання

у навчанні» створює передумови для глибокої інтеграції навчання, виховання та розвитку особистості дитини. Навчання у Вальдорфській школі має практичну, життєву спрямованість, її теоретичні аспекти постійно пов'язуються з конкретними життєвими реаліями, що сприяє ефективній соціальній адаптації учнів.

Головною метою вальдорфської педагогіки є світоглядне, соціальне і професійне самовизначення кожної окремої особистості в контексті усвідомлення власної індивідуальної свободи та відповідальності.

Ідеї вальдорфської педагогіки співзвучні як з кращими гуманістичними традиціями української педагогіки, так і з сучасними концепціями розвитку освіти.

Принципи

Базуючись на принципах освітньої діяльності закладів освіти України, визначених Законом України «Про освіту», Вальдорфська освітня програма реалізує систему взаємопов'язаних соціофілософських і загальнопедагогічних *принципів* діяльності Вальдорфських шкіл.

Соціофілософські принципи вальдорфської педагогіки є метасвітоглядними, оскільки носять загальнолюдський характер, а саме:

1. **Гуманістична спрямованість** – визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток та прояв своїх здібностей.

2. **Принцип демократизації** – усунення авторитарного стилю виховання, гуманізацію взаємин між вихователями і вихованцями, їх співробітництво, охоплює усі рівні управління та структури освітнього процесу.

3. **Принцип поєднання національного та загальнолюдського** – вихід до загальнолюдського через вивчення національної та світової культури.

4. **Принцип релігійної толерантності** – не пропагувати жодної релігійної конфесії, але залучати до змісту освітнього процесу загальнолюдські надбання світової духовної культури.

5. **Принцип гармонізації родинного та суспільного виховання** – єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості, психолого-педагогічний супровід родинного виховання як важливої ланки виховного процесу і забезпечення просвіти батьків з метою підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності та педагогічної культури.

6. **Принцип поєднання соціального та індивідуального** – формування самостійної, самодостатньої особистості, яка вміє поважати та відчувати потреби оточення і позитивно впливати на розвиток та реалізацію інших людей. Необхідною передумовою для втілення цього принципу є розуміння важливості співпраці педагогів, батьків та оточення.

7. **Принцип свободи у самовизначенні.** Кінцева мета виховання – світоглядне, соціальне і професійне вільне самовизначення кожної окремої особистості в контексті культурного усвідомлення своєї індивідуальної свободи і відповідальності.

Загальнопедагогічні принципи вальдорфської педагогіки, створюючи

теоретичну і практичну базу реалізації виховання на основі втілення в освітню практику пріоритету людинопізнання, забезпечують послідовність і безперервність процесу виховання й навчання, постійну динаміку освітнього процесу, реалізуються на власне антропософських підходах до пізнання природи людини:

1. **Принцип дитиноцентризму** – вибір змісту та методів виховання й навчання з орієнтацією насамперед на конкретну дитину, на актуальний стан конкретної групи дітей та перспективи саме їхнього розвитку. Індивідуальний підхід до кожного учня / кожної учениці, урахування темпераменту, особистих якостей, конкретних сімейних обставин тощо.

2. **Принцип поваги до особистості дитини**, до її почуттів, здібностей та потенційних можливостей. Педагог уникає способів мотивації до навчання, що ґрунтуються на егоїзмі, честолюбстві та страху.

3. **Принцип цілісного охоплення природи людини** – побудова освітнього процесу на основі антропологічної науки про цілісність психічного, духовного і фізичного єства людини та розуміння органічних метаморфоз.

4. **Принцип вікової відповідності** – закони духовного і фізичного розвитку, процеси, зміни, які відбуваються у внутрішньому світі дитини на кожному етапі, слугують головними орієнтирами освітньої діяльності.

5. **Принцип різнобічності й гармонійності** – гармонійне поєднання факторів розвитку інтелектуальних, почуттєвих та вольових якостей особистості.

6. **Принцип наступності** – проходження ряду етапів, протягом яких поступово ускладнюються й урізноманітнюються зміст та напрями освітньої діяльності.

7. **Принцип пов'язаності з життям** – навчання повинно мати практичне спрямування, діяльнісний підхід, виховна та навчальна робота повинні мати постійний зв'язок з реаліями і ритмами оточення.

8. **Принцип обов'язкового чуттєвого переживання** – поєднання пізнавального та емоційно-вольового опрацювання дітьми матеріалу, що подається.

9. **Принцип педагогічної свободи вчителя** – творче використання освітніх програм, свобода у виборі навчального матеріалу, що відповідає особливостям конкретного класу й тим проблемам, які прагне вирішити педагог.

Вимоги до осіб, які можуть розпочинати здобуття базової середньої освіти за вальдорфською педагогікою

Базова середня освіта за вальдорфською педагогікою є логічним продовженням початкової освіти за вальдорфською педагогікою, що регламентується освітньою та навчальними програмами, які мають відповідні грифи МОН України. Навчання за цією освітньою програмою можуть розпочинати учні, які на момент зарахування (переведення) до закладу загальної середньої освіти, що забезпечує здобуття відповідного рівня повної загальної середньої освіти, досягли результатів навчання, визначених у Державному стандарті початкової освіти, що підтверджено відповідним документом

(свідоцтвом досягнень, свідоцтвом про здобуття початкової освіти).

У разі відсутності результатів річного оцінювання з будь-яких предметів та/або державної підсумкової атестації за рівень початкової освіти учні повинні пройти відповідне оцінювання упродовж першого семестру навчального року.

На етапі здобуття базової середньої освіти батьки учнів можуть зробити вільний вибір щодо продовження освіти за вальдорфською педагогікою або зміни закладу освіти на такий, що реалізує іншу освітню програму для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти.

Особи з особливими освітніми потребами можуть розпочинати здобуття базової середньої освіти за вальдорфською педагогікою за інших умов.

Форми організації освітнього процесу

Вальдорфська педагогіка розглядає 1–9 класи як єдиний великий період, який, у свою чергу, розподіляється на три якісно різні етапи: 1–3, 4–6, 7–9 класи. Ця єдність і водночас диференціація істотно позначаються як на змісті, так і на

методах, прийомах навчання і формах організації освітнього процесу. Таким чином, важлива особливість Вальдорфської школи полягає у відсутності різких переходів між різними ступенями навчання. Вони відбуваються плавно, без швидких змін у характері та організації навчання. Кожний наступний ступінь пов'язується з попереднім, що створює комфортні умови для учнів. Така плавність відповідає сучасним тенденціям розвитку системи освіти. У багатьох країнах здійснено перехід до 6-річної початкової школи зі збереженням одного вчителя / вчительки, що викладає усі навчальні предмети.

У Вальдорфській школі основний учитель / учителька супроводжує дітей протягом 8 років їхнього навчання, до періоду статевої зрілості, що дає змогу учням пройти вікові кризи більш гармонійно, адже особистісний емоційний зв'язок з учителем / учителькою має істотне значення. Досвід роботи підтверджує, що викладання навчальних предметів одним учителем / учителькою *можливе* за умови достатньо високого рівня професійної фахової підготовки. Цьому сприяє і співробітництво з колегами: вчителями іноземних мов, технологій, фізичної культури, евритмії та інших. Усі педагоги, що працюють з класом, створюють групу — «Колегію класу», яка на своїх радах обговорює важливі питання освітнього процесу та координує спільні проекти.

Характерною ознакою вальдорфської педагогіки є те, що побудова освітньої програми здійснюється відповідно до ритму навчального року, тижня і навіть дня, що сприяє раціональному використанню періодів готовності до сприймання, руху і спокою. Це дає змогу істотно знизити рівень напруги і зберегти здоров'я дітей. Теоретичні, практичні й художні можливості навчального матеріалу використовуються у такий спосіб, щоб забезпечити заплановану зміну етапів уроку.

Методика навчання побудована на ритмічній зміні трьох фаз:

Фаза пізнання — переживання, спостереження, експериментування.

Фаза розуміння — спогади, описи, характеристики, замальовки.

Фаза оволодіння матеріалом — переробка, аналіз, узагальнення.

При цьому слід зазначити, що досягнення третьої фази здебільшого не відбувається в межах одного уроку. Після переживання та опису зазвичай настає пауза, коли учень / учениця активно опрацює і засвоює матеріал, а узагальнення матеріалу та якісний крок у вивченні теми відбувається наступного дня.

Особливістю організації освітнього процесу Вальдорфської школи є врахування кількості «епохальних» і щотижневих уроків при розрахунках щотижневого та річного розподілу годин певних предметів. Метод *епохально-інтегрованого викладання* передбачає протягом 2–4 тижнів розпочинати навчальний день учнів з вивчення певного навчального предмету на *«Головному уроці*, тривалість якого 90 (45+45) для 5–6 класів.

«Головний урок» у Вальдорфській школі включає такі структурні компоненти: узагальнення матеріалу попереднього дня, обговорення експериментів, пошук пояснень або законів, введення нового матеріалу через активну діяльність учнів, самостійна робота з метою перевірки, групова робота тощо. При цьому важливим є оптимальний відбір комплексу методів, що забезпечують розвиток мислення, почуттів, волі як протягом навчального дня, так і впродовж «епохи» в цілому.

«Головний урок» умовно ділиться на 3 етапи:

- *ритмічна частина* тривалістю близько 15–20 хв. Учні, в залежності від віку та педагогічних задач, виконують рухово-ритмічні, мовно-рецитативні, сенсорно-регулятивні, музичні, художні, математичні вправи, дидактичні ігри, соціальні вправи. Ця частина уроку має велике значення для розвитку емоційно-вольової сфери, соціальних навичок учнів і, разом з тим, зміст ритмічної частини, як правило, пов'язаний зі змістом епохи, що дає можливість систематично, протягом року повторювати і закріплювати навчальний матеріал;

- *основна частина* – це концентрація на навчальному матеріалі тривалістю близько 45 хв. Друга частина уроку власне і є предметом епохи, де також має місце ритмічна зміна видів діяльності, спрямованих на сприймання та засвоєння учнями навчального матеріалу, виконання самостійних вправ, де формуються практичні навички та уміння;

- *розповідь* (близько 25–30 хв.) вчителем / вчителькою різноманітних за жанром історій, з урахуванням психолого-вікових особливостей учнів, що передбачені змістом програми, доповіді учнів, презентації рефератів, індивідуальних проєктів тощо. Матеріалом для цих розповідей є історії, що пов'язані з відкриттями, винаходами, біографіями видатних особистостей або матеріал, що учні готують самостійно безпосередньо до теми уроку.

Метод епохально-інтегрованого викладання, реалізований зокрема через *«Головний урок»*, та наявність у Вальдорфській освітній програмі художньо-ремісничого циклу предметів дають можливість уникнути перевтомлення учнів: розумове навантаження ритмічно змінюється творчою діяльністю, що поновлює фізичні й творчі сили дитини. Починаючи з третього класу, учні залучаються до навчальної практики, яка проходить у вигляді, так званих, «виїзних епох», коли

класи відповідно віку займаються практичною діяльністю.

Епохально-інтегрований метод містить у собі багато можливостей для здійснення міжпредметних зв'язків та розвитку усного мовлення, підвищує ефективність уроку, значно скорочує години при викладанні деяких тем, дозволяє продуктивніше вибудовувати систему домашніх завдань. Освітній процес за вальдорфською педагогікою забезпечує в рівній мірі реалізацію усіх освітніх галузей.

Відповідно до особливостей методики освітній процес за вальдорфською педагогікою протягом року супроводжується проведенням навчальних виїзних екскурсій, мистецьких проєктів, щорічних вистав, шкільних та міжшкільних проєктів, походів, практик тощо. У цій роботі педагоги керуються зміною пір року, сезонними святами, враховується також й те, що внутрішня активність дітей підвищується восени, поглиблюється з наближенням зими і знижується навесні, коли діяльність спрямовується назовні. Сезонний ритм береться до уваги як у процесі вивчення навчальних предметів, так і під час підготовки традиційних шкільних свят.

Після «Головного уроку» проводяться уроки тижневого циклу, що вимагають ритмічного повторення та систематичних вправ: іноземні мови, евритмія, фізична культура, музика, художньо-практична діяльність: рукоділля та ремесло, живопис та ліплення, які організовуються в традиційному хронометражі: для 5–6 кл. – 45 хв. В усіх навчальних предметах використовується *інтегративний підхід*, тобто уроки ритмічного повторення, відповідно до специфіки навчального предмету, використовують за основу структуру «Головного уроку», поєднуючи художні елементи, соціальні вправи, мовно-рецитативні, ритмічні та дидактичні ігри, музичні елементи тощо.

Форми організації освітнього процесу можуть уточнюватись та розширюватись протягом навчального року. Вибір форм і методів навчання вчитель / вчителька визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у навчальних програмах окремих предметів.

Слід також зазначити, що в освітньому процесі за вальдорфською педагогікою обмежено використовуються підручники й аудіовізуальні засоби у зв'язку з тим, що вони можуть послабити контакт між учителем / учителькою та учнями, знизити власну творчу активність дітей. Частіше використовуються книги для читання, першоджерела, збірки текстів, власні записи. У зошитах «епох» учні самі структурують інформацію, роблять замальовки, рисунки, схеми, виконують творчі завдання, створюючи у такий спосіб власні підручники.

Загальний обсяг навчального навантаження та орієнтовна тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін

Загальний обсяг навчального навантаження для учнів 5–6-х класів закладів загальної середньої освіти, що працюють за вальдорфською педагогікою, сформовано відповідно до Базового навчального плану закладів загальної середньої освіти для класів (груп) з українською мовою навчання (Додаток 23 до

Державного стандарту базової середньої освіти).

Детальний розподіл навчального навантаження на тиждень окреслено у Навчальному плані для закладів загальної середньої освіти, що працюють за вальдорфською педагогікою (далі – Навчальний план). Навчальний план дає цілісне уявлення про зміст і структуру адаптаційного циклу базової середньої освіти за вальдорфською педагогікою, встановлює погодинне співвідношення між окремими предметами за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження учнів. Навчальний план передбачає реалізацію освітніх галузей Базового навчального плану Державного стандарту через окремі предмети, корелюється з «Основними характеристиками (критеріями) вальдорфської освіти», визначеними Internationale Konferenz der Waldorfpädagogischen Bewegung (Haager Kreis) (Міжнародний форум Вальдорфської освіти (Гаазьке Коло)).

Додаткові години навчального плану можуть використовуватися на:

підсилення предметів інваріантної складової. У такому разі розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми здійснюється вчителем/вчителькою самостійно. Розподіл годин фіксується у календарному плані, який погоджується директором закладу освіти чи його заступником. Вчитель/вчителька зазначає проведені уроки у частині класного журналу, відведеного для предмета, на підсилення якого використано зазначені години;

запровадження факультативів, курсів за вибором;
індивідуальні заняття та консультації.

В основу систематизації матеріалів Навчального плану для закладів освіти, що працюють за вальдорфською педагогікою, покладено освітні галузі Державного стандарту базової середньої освіти, а саме: «Мовно-літературна», «Математична», «Інформатична», «Природничка», «Громадянська та історична», «Соціальна і здоров'язбережувальна», «Мистецька», «Технологічна» та «Фізична культура».

Освітня галузь «Мовно-літературна» реалізується через навчальні предмети / інтегровані курси «Українська мова», «Іноземні мови», «Література (українська та зарубіжна)» та «Мистецтво мовлення».

Освітня галузь «Математична» та «Інформатична» реалізується через інтегрований курс «Математика та основи інформатики».

Освітні галузі «Природничка» та «Соціальна і здоров'язбережувальна» реалізуються через інтегрований курс «Природознавство».

Окрім того збереження здоров'я дітей належить до головних завдань закладу освіти. Темі освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна» щодо формування навичок здорового способу життя та безпечної поведінки, культури спілкування, морально-етичного виховання та духовного розвитку особистості інтегрується у зміст усіх предметів Навчального плану для закладів освіти, що працюють за вальдорфською педагогікою, втілюються в проектній та позакласній діяльності, вносяться у план виховної роботи.

Освітня галузь «Громадянська та історична» реалізується через інтегрований курс «Історія (Україна і світ)».

Освітня галузь «Мистецька» реалізується навчальними предметами

«Образотворче мистецтво» та «Музичне мистецтво».

Освітня галузь «Технологічна» реалізується через предмет «Технології».

Освітня галузь «Фізична культура» реалізується навчальними предметами «Фізична культура» та специфічним для Вальдорфських шкіл світу предметом «Євритмія» (Мистецтво руху).

Для недопущення перевантаження учнів необхідно враховувати їх навчання в закладах освіти іншого типу (художніх, музичних, спортивних школах тощо). Так, у закладах загальної середньої освіти за рішенням педагогічної ради при оцінюванні учнів дозволяється враховувати результати їх навчання з відповідних предметів (музика, фізична культура та ін.) у позашкільних закладах.

Поділ класів на групи при вивченні окремих предметів здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128

«Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 6 березня 2002 року за № 229/6517 (зі змінами).

Згідно з рішеннями місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при меншій наповнюваності від нормативної, а також при вивченні інших предметів за рахунок зекономлених

бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів. Наприклад, поділ класів на групи може здійснюватися при вивченні окремих предметів з мистецьких дисциплін та предметів художньо-ремісничого циклу, оскільки такі заняття потребують індивідуальних консультацій та спеціального обладнання.

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти години предметів «Фізична культура» та «Євритмія» як предмету, пов'язаного з руховою активністю учнів, не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Навчальні плани зорієнтовані на роботу основної школи за 5-денним навчальним тижнем.

Очікувані результати навчання здобувачів освіти

Відповідно до мети та загальних цілей, окреслених у Державному стандарті, визначено завдання, які має реалізувати вчитель / вчителька у рамках кожної освітньої галузі. Результати навчання повинні робити внесок у формування ключових компетентностей учнів.

№ з/п	Ключові компетентності	Компоненти
1	Вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) мовою	<p>Уміння: ставити запитання і розпізнавати проблему; міркувати, робити висновки на основі інформації, поданої в різних формах (у текстовій формі, таблицях, діаграмах, на графіках); розуміти, пояснювати і перетворювати тексти задач (усно і письмово), грамотно висловлюватися рідною мовою; доречно та коректно вживати в мовленні термінологію з окремих предметів, чітко, лаконічно та зрозуміло формулювати думку, аргументувати, доводити правильність тверджень; уникнення невнормованих іншомовних запозичень у спілкуванні на тематику окремого предмета; поповнювати свій словниковий запас. Ставлення: розуміння важливості чітких та лаконічних формулювань.</p> <p>Навчальні ресурси: означення понять, формулювання властивостей, доведення правил, теорем тощо.</p>
2	Спілкування іноземними мовами	<p>Уміння: здійснювати спілкування в межах сфер, тем і ситуацій, визначених чинною навчальною програмою; розуміти на слух зміст автентичних текстів; читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів із різним Рівнем розуміння змісту;</p> <p>Здійснювати спілкування у письмовій формі відповідно до поставлених завдань;</p> <p>Використовувати у разі потреби невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів;</p> <p>ефективно взаємодіяти з іншими усно, письмово та за допомогою засобів електронного спілкування.</p> <p>Ставлення: критично оцінювати інформацію та використовувати її для різних потреб; висловлювати свої думки, почуття та ставлення; адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови та інших навчальних предметів, розглядаючи його як засіб усвідомленого оволодіння іноземною мовою; обирати й застосовувати доцільні комунікативні стратегії відповідно до різних потреб; ефективно користуватися навчальними стратегіями для самостійного вивчення іноземних мов.</p> <p>Навчальні ресурси: словники, довідкова література, мультимедійні засоби, адаптовані іншомовні тексти тощо.</p>

3	Математична компетентність	<p>Уміння: оперувати текстовою та числовою інформацією; Встановлювати відношення між реальними об'єктами Навколишньої дійсності (природними, культурними, технічними тощо); розв'язувати задачі, зокрема практичного змісту; будувати і досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об'єктів, процесів і явищ, інтерпретувати та оцінювати результати; прогнозувати в контексті навчальних та практичних задач; використовувати математичні методи у життєвих ситуаціях.</p> <p>Ставлення: усвідомлення значення математики для повноцінного життя в сучасному суспільстві, розвитку технологічного, економічного й оборонного потенціалу держави, успішного вивчення інших предметів.</p> <p>Навчальні ресурси: розв'язування математичних задач, і обов'язково таких, що моделюють реальні життєві ситуації тощо.</p>
4	Основні компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій	<p>Уміння: розпізнавати проблеми, що виникають у довкіллі; будувати та досліджувати природні явища і процеси; послуговуватися технологічними пристроями.</p> <p>Ставлення: усвідомлення важливості природничих наук як універсальної мови науки, техніки та технологій. Усвідомлення ролі наукових ідей в сучасних інформаційних технологіях.</p> <p>Навчальні ресурси: складання графіків та діаграм, які ілюструють функціональні залежності результатів впливу людської діяльності на природу тощо.</p>
5	Інформаційно-комунікаційна компетентність	<p>Уміння: структурувати дані; діяти за алгоритмом та складати алгоритми; визначати достатність даних для розв'язання задачі; використовувати різні знакові системи; знаходити інформацію та оцінювати її достовірність; доводити істинність тверджень.</p> <p>Ставлення: критичне осмислення інформації та джерел її отримання; усвідомлення важливості інформаційних технологій для ефективного розв'язування математичних задач.</p> <p>Навчальні ресурси: візуалізація даних, побудова графіків та діаграм за допомогою програмних засобів тощо.</p>
6	Навчання впродовж життя	<p>Уміння: визначати мету навчальної діяльності, відбирати й застосовувати потрібні знання та способи діяльності для досягнення цієї мети; організувати та планувати свою навчальну діяльність; моделювати власну освітню траєкторію, аналізувати, контролювати, коригувати та оцінювати результати своєї навчальної діяльності; доводити правильність власного судження або визнавати помилковість.</p> <p>Ставлення: усвідомлення власних освітніх потреб та цінності нових знань і вмінь; зацікавленість у пізнанні світу; розуміння важливості вчитися впродовж життя; прагнення до вдосконалення результатів своєї діяльності.</p> <p>Навчальні ресурси: моделювання власної освітньої траєкторії.</p>
7	Підприємливість і фінансова грамотність	<p>Уміння: генерувати нові ідеї, вирішувати життєві проблеми, аналізувати, прогнозувати, ухвалювати оптимальні рішення; використовувати критерії раціональності, практичності, ефективності та точності, з метою вибору найкращого рішення; аргументувати та захищати свою позицію, дискутувати;</p>

		<p>використовувати різні стратегії, шукаючи оптимальних способів розв'язання життєвого завдання.</p> <p>Ставлення: ініціативність, відповідальність, упевненість у собі; переконаність, що успіх команди – це й особистий успіх; позитивне оцінювання та підтримка конструктивних ідей інших.</p> <p>Навчальні ресурси: завдання підприємницького змісту (оптимізаційні задачі).</p>
8	Громадянські та соціальні компетентності	<p>Уміння: висловлювати власну думку, слухати і чути інших, оцінювати аргументи та змінювати думку на основі доказів; аргументувати та відстоювати свою позицію; ухвалювати аргументовані рішення в життєвих ситуаціях; співпрацювати в команді, виділяти та виконувати власну роль в командній роботі; аналізувати власну економічну ситуацію, родинний бюджет; орієнтуватися в широкому колі послуг і товарів на основі чітких критеріїв, робити споживчий вибір, спираючись на різні дані.</p> <p>Ставлення: ощадливість і поміркованість; рівне ставлення до інших незалежно від статків, соціального походження; відповідальність за спільну справу; налаштованість на логічне обґрунтування позиції без передчасного переходу до висновків; повага до прав людини, активна позиція щодо боротьби із дискримінацією.</p> <p>Навчальні ресурси: завдання соціального змісту.</p>
9	Культурна компетентність	<p>Уміння: грамотно і логічно висловлювати свою думку, аргументувати та вести діалог, враховуючи національні та культурні особливості співрозмовників та дотримуючись етики спілкування і взаємодії; враховувати художньо-естетичну складову при створенні продуктів своєї діяльності (малюнків, текстів, схем тощо).</p> <p>Ставлення: культурна самоідентифікація, повага до культурного розмаїття у глобальному суспільстві; усвідомлення впливу окремого предмета на людську культуру та розвиток суспільства.</p> <p>Навчальні ресурси: практична діяльність у різних видах мистецтва.</p>
10	Екологічна компетентність	<p>Уміння: аналізувати і критично оцінювати соціально-економічні події в державі на основі різних даних; враховувати правові, етичні, екологічні і соціальні наслідки рішень; розпізнавати, як інтерпретації результатів вирішення проблем можуть бути використані для маніпулювання.</p> <p>Ставлення: усвідомлення взаємозв'язку кожного окремого предмета та екології на основі різних даних; ощадне та бережливе відношення до природних ресурсів, чистоти довкілля та дотримання санітарних норм побуту; розгляд порівняльної характеристики щодо вибору здорового способу життя; власна думка та позиція до зловживань алкоголю, нікотину тощо.</p> <p>Навчальні ресурси: навчальні проєкти, завдання соціально-економічного, екологічного змісту; задачі, які сприяють усвідомленню цінності здорового способу життя тощо.</p>

Такі ключові компетентності, як навчання впродовж життя, підприємливість і фінансова грамотність, екологічна компетентність, громадянські та соціальні компетентності, інноваційність можуть формуватися відразу засобами усіх предметів, через міждисциплінарні проєкти, екологічні та

благодійні акції, виховні заходи тощо.

Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення учнів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість. Доцільно, де це можливо, не лише показувати виникнення факту із практичної ситуації, а й по можливості створювати умови для самостійного виведення нового знання, перевірки його на практиці і встановлення причиново-наслідкових зв'язків шляхом створення проблемних ситуацій, організації спостережень, дослідів та інших видів діяльності. Формуванню ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація в освітньому процесі міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, а саме: змістово-інформаційних, операційно-діяльнісних і організаційно-методичних. Їх використання посилює пізнавальний інтерес учнів до навчання і підвищує рівень їхньої загальної культури, створює умови для систематизації навчального матеріалу і формування наукового світогляду. Учні набувають досвіду застосування знань на практиці та перенесення їх в нові ситуації.

Форми спостереження за навчальним поступом учнів та оцінювання цього поступу

Від початку заснування Вальдорфська школа не розглядала бальну оцінку як мотивуючий чи стимулюючий засіб навчання. Оцінювання у вальдорфській педагогіці носить характер спостереження за навчальним поступом учнів та має на меті підтримати їхній розвиток, вибудувувати індивідуальну траєкторію розвитку учня / учениці, діагностувати досягнення на кожному з етапів процесу навчання, виховувати ціннісні якості особистості, стимулювати бажання навчатися, уникати побоювання помилитися, формувати переконання у власних можливостях та здібностях.

Результати навчання учнів 5 – 6 класів пропонується оцінювати в процесі навчання *вербально*, ґрунтуючись на досягненнях учня/учениці «відносно самого себе», на індивідуальний його /її прогрес. Кожен учитель/вчителька, враховуючи програму та виходячи з цілей викладання предмета, конкретизує *задачі*, що ставить перед учнем/ученицею, маючи на меті досягнення ним/нею конкретних умінь чи засвоєння конкретних знань. При цьому, оцінюючи сформовані компетентності учнів, вчителі мають враховувати *не тільки / не стільки* результати зрізів знань, контрольних чи тестових робіт, а використовувати більш широкий спектр погляду на кожного учня / кожну ученицю. Це означає, що впродовж навчального року вчитель / вчителька, розподіляючи навчальний матеріал, *сам(а)* вирішує, яку форму обрати для моніторингу освітнього поступу своїх учнів.

Серед рекомендованих зазначимо такі:

- аналіз епохальних зошитів учнів*;
- творчі роботи (твори, роздуми, самостійно створені вірші та історії тощо);
- творчі виступи учнів (презентація творчих робіт, рефератів, участь у театральних постановках, читання віршів, розказування історії тощо);

- практичні роботи (творчі поробки, малюнки, макети, мапи, гербарії, колекції тощо);
- соціальні проекти та виїзні практики;
- створення власного портфоліо за результатами епохи.

**Епохальний зошит* учня / учениці – це чистий нелінований зошит-альбом, де учні роблять записи, малюнки, створюють схеми, пишуть роздуми,

спостереження тощо та наприкінці епохи пишуть самоаналіз та відгук про епоху (що дізнались, що здивувало, що зацікавило, що ще цікаво вивчити тощо). Цей зошит перетворюється на власний підручник учня/учениці. Аналіз зошита виконується відповідно до таких критеріїв: зміст, охайність, естетизм, наявність усіх завдань, грамотність, аналіз роздумів та спостережень тощо.

Оцінювання предметів художньо-ремісничого циклу (мистецтво, музика, живопис, ремесло та рукоділля), як і предметів художньо-спортивного блоку (фізична культура та евризм), має скоріш мотивуючий, аніж якісно-кількісний характер.

Протягом року спостереження за розвитком учнів, формуванням їхніх компетентностей, процесами соціалізації тощо відбувається також на так званих «Колегіях класу» (регулярних зустрічах педагогів), Колегіях-консиліумах «Розгляд дитини»¹ та індивідуальних зустрічах з родинами учнів, які рекомендується проводити 1–2 рази на рік. У такий спосіб формується цілісний погляд на дитину.

На основі такого моніторингу учні 5–6 класів отримують наприкінці семестру або навчального року документ, в якому узагальнено особливості розвитку та навчального поступу здобувачів освіти відповідно до системи оцінювання, що впроваджується в закладі освіти. У таких документах можуть бути вказані рівні досягнень, які відповідають рівням, визначеним МОН України, а саме:

- *початковий* (1–3 бали);
- *середній* (4–6 балів);
- *достатній* (7–9 балів);
- *високий* (10–12 балів).

(Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіти відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, Наказ МОН України від 01.04.2022 № 289).

Доповнюється картина розвитку особистості описом його/її здатності до самостійної роботи, активності роботи в класі, описом особливостей темпераменту, соціальної включеності тощо. У кінці такого опису – коментар про індивідуальний прогрес та рекомендації щодо подальшої роботи.

¹ Детальна інформація про хід, структуру, підготовку та проведення Колегії-консиліуму «Розгляд дитини» у виданні: Мезенцева, О. І. (2021). *Вчителю Вальдорфської школи (Навчально-методичний посібник до Освітньої програми початкової освіти за вальдорфською педагогікою)*. Київ: НАІРІ.

**Навчальний план
для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням
українською мовою, що працюють за вальдорфською педагогікою**

Галузі знань	Предмети	5 клас		6 клас	
		за галузями	за предметами	за галузями	за предметами
Мовно-літературна освітня галузь	Українська мова	385	105	420	140
	Література (інтегрований курс)		105		105
	Мистецтво мовлення		35		35
	Англійська мова		70		70
	Німецька мова		70		70
Математична освітня галузь	Математика та основи інформатики	140	175	140	175
Інформатична освітня галузь		35		35	
Природнича освітня галузь	Природничі науки (інтегрований курс)	70	105	105	140
Соціальна і здоров'язберезувальна освітня галузь		35		35	
Громадянська та історична освітня галузь	Історія (Україна і світ)	70	70	70	70
Технологічна освітня галузь	Технології (інтегрований курс)	105	105	105	105
Мистецька освітня галузь	Образотворче мистецтво	70	35	105	70
	Музичне мистецтво		35		35
Освітня галузь «Фізична культура»*	Фізична культура	105	70	105	70
	Евритмія		35		35
Разом без врахування варіативної складової		1015		1120	
Варіативна складова закладу освіти		70		70	
*без врахування фізкультури та евритмії (граничне навантаження)		980		1085	
Разом, включаючи варіативну складову		1085		1190	
Нормативні показники за стандартом	Фінансується	1085		1190	
	Граничне навантаження	980		1085	

Перелік навчальних програм

№	Назва навчальної програми	Гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі»	№ в Електронному каталозі надання грифів МОН України
1.	Українська мова для 5-9 класів (авт. Козак А. Г., Косовська М. О.)	3.0252-2022	253
2.	Література (Інтегрований курс) для 5-6 класів (авт. Тимченко М. Б.)	3.0517-2022	518
3.	Мистецтво мовлення для 5-9 класів (авт. Ніколаєва-Малашкія Т. П.)	3.0377-2022	378
4.	Іноземна мова (Англійська) для 5-9 класів (авт. Волкова Т. П., Бузинарська М. В.)	3.0325-2022	327
5.	Іноземна мова (Німецька) для 5-9 класів (авт. Волкова Т. П., Бузинарська М. В.)	3.0325-2022	327
6.	Математика та основи інформатики для 5-6 класів (авт. Федоренко Т. А., Лиходід О. М.)	3.0317-2022	318
7.	Природничі науки (інтегрований курс) для 5-6 класів (авт. Москальова Т. В., Габович І. В.)	3.0383-2022	384
8.	Історія (Україна і світ) для 5-9 класів (авт. Нечитайло Т. В., Атласюк Л. В.)	3.0364-2022	365
9.	Технології (інтегрований курс) для 5-9 класів (авт. Третякова Л. К., Антипова Т. О., Кубрак Л. М., Пономарьова О. С., Захарченко О. М.)	3.0357-2022	358
10.	Образотворче мистецтво для 5-9 класів (авт. Єщенко Н. О., Косенко Д. Ю.)	3.0192-2022	193
11.	Музичне мистецтво для 5-9 класів (авт. Протасова С. Г.)	3.0345-2022	346
12.	Фізична культура для 5-9 класів (авт. Яненко К. П.)	3.0291-2022	293
13.	Євритмія для 5-9 класів (авт. Сушко О. В.)	3.0344-2022	345